

ELÄMÄNI KOULUT

Jukka Kemppinen

Merkitykseltään ja vaikutukseltaan ylivoimaisesti tärkein kouluni oli kansakoulu, jota kävin neljä luokkaa Kauhavalla 1951–1955. Kaupunkeihin tutustuin vasta armeijan käytyäni. Oppikoulu (1955–1963) ja yliopistot jäävät jälkeeni. Oppikouluni oli normaali ja tulos odotettu. Yliopistotaustani on erikoinen. Olin professori ja kolmen eri yliopiston eri tiedekuntien dosentti. Omaksi pääalaksi tuli oikeustiede, olin jo kolmivuotiaana lähdössä isän kanssa lukemaan lakia Helsinkiin. Minut toimitettiin kuitenkin takaisin kotiin rautatieasemalta. Isoisän lierihattu päässä ja aapinen (Haavio – Konttinen – Oksala) kainalossa olin sanonut olevani lähdössä isän kanssa Helsinkiin lakia lukemaan.

Veljekset Jukka (vas.) ja Pekka Kemppinen. Kuva: Jukka Kemppisen kotialbumi.

Olen opettanut yliopistoissa kuudessa eri maassa ja ollut vuosikymmeniä yhteydessä ulkomaisten kollegojen kanssa. Nyt, kaiken jälkeen, tiedän käyttäneeni kansakoulun menetelmiä myös itse opettaessani. Kuunteluoppilaana Kaliforniassa, jossa asuin ja vierailin usein, fysiikan luennolla joukossa, jossa usealla kuulijalla on jo henkilökohtainen Nobelin palkinto, olen todennut käytännön edelleen samaksi. Suomalainen konstailemattomuus lienee kansakoulun saavutus, jota peruskoulu hiukan yllättäen vahvisti. Olen ollut sen verran paljon herrojen kanssa marjassa, että näen jopa Suomen ja Ruotsin eron. Suomessa miljardööriä tai ministeriä ei edelleenkään tunne marketissa vaatteista eikä autosta eivätkä he etuile jonossa. (Tiedän kyllä noiden ryhmien edustajia, jotka eivät käy kaupassa.) Sain varhain vertauskohtia. Kolme esimiestäni oli käynyt Helsingissä valmistavaa koulua, koska kansakoulu ei ollut kyllin hieno. SYK:n tai Normaalilyseon käyneinä he pitivät vilpittömästi itseään muita ihmisiä parempina.

Ajatus on, ettei kansakoulun opetuksen sisältö merkinnyt paljon, paitsi lukeminen, kirjoittaminen ja laskento. Vanha kansakoulu oli kuitenkin sosiaalisesti välttämätön, samalla tavalla kuin eskari nykyisin. Asiat tulevat ja menevät. Monet niistä unohtuvat. Käsitys läksyjen tekemisestä tai laiminlyömisestä säilyy. Koska äitini hoiti suvun kirjakauppaa ja itse viihdyin myös kunnankirjastossa, huomasiin aika varhain, että kirjojen ja lehtien lukemista ei valitettavasti opi koulussa eikä yliopistossa.

Suuresta suvustani ei monikaan ollut ennen isääni ja minua lähtenyt opintielle. Kouluperinteet olivat harvinaisen olemattomat ja malleja ei ollut. Isäni oli ensimmäinen ylioppilas suvussaan ja samoin äitini puolelta laskien; äiti oli joutunut jättämään elämän keskikoulun varaan, koska häntä tarvittiin isoisän liikkeisiin. Isäni kirjoitti yksityisenä ylioppilaaksi Kauhavalla sotakeväänä 1944, samalla kertaa kuin tätini. Hän tunsu opettajat, koska oli tenttinyt lukion heille talven kuluessa. Tädin yliopisto-

opinnot kestivät pari vuosikymmentä, koska hän sai paljon lapsia, jotka elävät onnellisina, ja oli saanut hyödyllisen työpaikan jo varhain. Suuresta suvustani vain yksi eno pääsi heidän lisäksi ylioppilaaksi ja sitten aikojen vierittyä lopulta ekonomiksi. En tiedä, miten monesti tämä on sanottu suoraan: joskus suvun miehet hoitivat erittäin kovin ottein sen, ettei jälkeläinen ruvennut liian eteväksi – paitsi jos siitä voi ottaa kunnian itselleen. Toinen ongelma on elämän pettymyksen purkaminen alaikäiseen; yksi veljistäni turvautui peliksi heittäytymiseen eikä saanut koskaan kiinni kyvyistään, joita olisi ollut.

Kemppisen perhe Kauhavalla kotitalon portailla 1950-luvun alkupuolella. Kuva: Jukka Kemppisen kotialbumi.

Kemppisen veljessarja ikäjärjestyksessä vasemmalta oikealle: Jukka, Pekka, Mikko ja Seppo. Kuva: Jukka Kemppisen kotialbumi.

Kemppisen perhe lähdössä vappuajelulle. Kuvaaja (Laila Kemppinen) näkyy heijastumana auton kylkipelissä. Kuva: Jukka Kemppisen kotialbumi.

Aloitin kouluni niukasti ennen suuria ikäluokkia vauraan maalaiskunnan Kosolan koulussa, jota äitinikin oli käynyt aloittaen 1930. Pulpettikin saattoi olla sama. Minulla oli kahdeksan tättiä ja enoa, hekin saman koulun kasvattaja. Alkuperäisistä kansakoulun luokkatovereistani olen vielä tekemisissä yhden kanssa. Hänestä tuli kirjailija. Suhteet oppikoulunkin kavereihin ovat satunnaisia, mutta syy siihen on partio, joka oli omana aikamani todella voimissaan. Useiden partiokavereiden kanssa on vieläkin yhteyttä. Yllättäen opiskelukaverit ovat kadonneet tutkastani. Mutta tunnistan itsessäni vanhoille tyypillisen lapsuuden haikeuden. Minua hytkäyttää murre, äidinkieleni jota osaan edelleen hyvin. En tiedä, miten minun olisi käynyt ilman kansakoulua. Tutustuin yli kahteensataan ikäiseeni ja opin puhumaan heidän kanssaan ja kuuntelemaan heitä. Koska paikkakunnalla ei ollut herrasväkeä, olin vain sen kauppiaan sukua, jonka talossa oli elokuvateatteri, ja isäni tiedettiin kiusaavan kunnan ihmisiä veroasioilla – hän kun toimi verolautakunnan puheenjohtajana.

Opettajani Kaarina Orrenmaa oli äärimmäisen lahjakas ja etevä opettaja ja poikkeuksellinen ihminen. Hän pysytteli paikkakunnalla ja varoi johtajaopettajan tehtäviä koko työuransa ja kävi polkupyörällä kastelemassa kukat kollegojensa ja monien oppilaittensa haudoilla vielä melkein 100-vuotiaana. Ihmisenä hän oli täysin vapaa pohjalaisista stereotyyppioista. Minulla oli se onni, että sain tietää olleeni opettajani lellikki. Hän tunnusti itse. Istuimme viimeksi vuonna 2011 noin kuusi tuntia käymässä läpi hänen, hänen ystävättärensä ja tätini kanssa kaikkien paikkakuntalaisten hyviä ja pahoja tekoja alkaen vuodesta 1917.

Olin ongelmattomasti hyvä muissa kouluaineissa, mutta pojille tärkeässä urheilussa korkeintaan keskinkertainen ja arvostetussa laulussa vain välttävä. Kerran diivailin ja lähdin itku kurkussa omin luvuin kesken päivän kotiin, kun en pärjännyt hiihtokilpailussa. Opettaja lähetti hyvän hiihtäjän perääni. Luokassa sain kehotuksen painaa mieleeni, että koulussa toimitaan niin kuin koulussa kuuluu. Luulen että luokkatoverini olivat tyytyväisiä nuhtelusta. Vaikka opettaja oli hyvin tarkka eikä tehnyt asioista numeroa, minulla oli lupa lukea tunnilla itsekseni omia kirjojani. Toiset eivät sitä kauan kummastelleet, koska minua pidettiin aistiviallisena jo varhain. Simultaanitulkkinakin elokuvissa tekstit verkkain tavaaville ja sain isoilta pojilta joskus jopa Pectus-pastillin palkaksi.

Kosolan ensimmäinen luokka 55 vuoden takaa 5/10-06

Kosolan koulun ensimmäisellä luokalla oli vuonna 1951 takarivissä oleva Reijo Pausu, Tapani Kangas, Heikki Lumme, Tapani Torkkola, Keijo Takamaa, Mikko Kalliokoski, Tapani Lahti, Reino Lemberg, Heikki Visti, Antti Tuuri, keskirivissä Juhani Ahopelto, Kari Tuomi, Erkki Kalliokoski, Jukka Kempainen, Tapio Luomanen, Pertti Virrankoski, Marja-Leena Koskinen, Hilikka Teppo, Kaisla Kari, Marja Liisa Syvänen, Leena Ruotsala, eturivissä Sirkka Liisa Iiramo, Sirkka Lahti, Maria Ruuhijärvi, Anneli Järvenpää, Seija Syvänen, Kaarina Kari, Vuokko Halmio, Kaija Lehtonen, Liisa Somppi, Arja Räsänen, Raimo Kanerva ja Ritva Luoma. Opettajana oli Kaarina Orrenmaa. Oppilaita tunnustaneet Mikko Kalliokoski ja Heikki Visti epäilevät Anneli Järvenpään, Tapani Torkkolan ja Reino Lembergin henkilöllisyyttä ja toivovat heistä tietävien ottavan yhteyttä puhelin 0400-883799.

Kosolan koulun 1. luokan luokkakuvaa vuodelta 1951.
Lehtileike: Jukka Kempaisen kotiarkistosta.

Muistojani värittää suuresti sota, josta ei koskaan puhuttu koulussa eikä lasten kesken. Vaikutus oli silläkin, että koulutovereissani oli paljonlaisesti sotaorpoja ja evakkoperheiden lapsia. Siihen aikaan maisemassa oli suorastaan paljon sotainvalideja. Se oivallus ei tullut vuosikymmeniin, että kansakouluvuosieni ilon aiheet, hauskat juopot, jotka juttelivat mukavia ja välillä myös sopimattomia sillan korvassa, olivat aika suurelta osin sodan vaurioittamia.

Maalaiskunnassa ihmisten sosiaalinen asema näkyi ennen suoraan omistetuista manttaaleista, ja köyhien ja sairaiden pilkkaaminen oli yleistä. Opettajani mainitsi kuin ohimennen, että eräältäkin kansakoulumme luokalta kaatuivat sodassa kaikki pojat. Opettaja itse oli rintamalottana koko kuuden vuoden ajan. Minulle isot pojat neuvoivat, ettei Perälän opettajaa kannata pelätä, kun ”sillä on mennyt sodassa hermot”. Huhtalan opettajalla oli erikoinen suosionsoitus. Kunnostautunut oppilas sai koputtaa sormellaan hänen puujalkaansa. Oikea jalka oli jäänyt Uhtualle.

Muistan tarkoin senkin, että meillä ei esiintynyt mitään oikeistopainotteista patentti-isänmaallisuutta. Sen ymmärsin vasta vuosikymmeniä myöhemmin, että laillisuuden rajoja kolkutelleita opettajia oli vähin äänin siirretty opettajiksi syrjäkylien pikkukouluihin. Kauhava oli herännäisyyden perinteistä tukialuetta. Körtiläiset olivat hiukan omissa joukoissaan pysytteleviä, mutta tuokaan jakolinja ei vaikuttanut koulussa. Olin kyllä kuullut, että punaisten vaatteiden pitäminen oli syntiä, mutta lapsellisena luulin, että se oli kommunistien väri, heillä kun oli vappukulkueessa komeita punaisia lippuja. Poliitiikka ei kuulunut lapsille.

Koulussa jaettiin joskus kenkiä ja kai vaatteitakin. Innostuin ja pahastuin, kun äitini sanoi, että ei saa ottaa. Ne oli tarkoitettu köyhille. Kysyin että emmekö me sitten ole köyhiä. Emme kuulemma olleet. Se siitä.

Oli hienoa kokea erään aikakauden päätyminen. Kun hiljan kävin Kauhavalla, se vanha koulurakennus oli palanut ja raitilla en tuntenut ketään ja melkein eksyin, omalla entisellä koulutielläni, kun oli uusia katuja, taloja purettu ja uusia rakennettu ties minne. Mutta poissa olivat myös kakaralaumat. Me olimme juosseet kuin lampaat, koska ei meitä kukaan ehtinyt vahtimaan.

Itse en ole todellinen pohjalainen, koska isäni tuli Ilmasotakoulun kautta ja oli helsinkiläinen karjalaista lähtöä ja isovanhemmat olivat muuttaneet paikkakunnalle vasta 1924. Kun kaivelin esiin 30-vuotisessa sodassa hakkapeliittona tai huoveina kuolleita Lapuan seurakunnan Kauhavan kappelista lähteneitä, kaikki sukunimet olivat tuttuja kansakoulusta – Somppi, Passi, Pernaa, Toppari...

Maalaisoppikoulu

Oppikoulu oli tuttu, koska talossamme asui vuokralaisina lehtoreita ja rehtoreita. Meidän koulusta valmistui aivan kaikkea, mitä maailmassa tarvitaan. Kun ei ollut painijoita eikä pesäpalloilijoita, otettiin rehtoriksi pikajuoksija, joka kurvasi aikanaan urheilujärjestöön leveämmille leiville. Tohtoreita tuli aika vähän, professoreita muutama, kovia iskelmälaulajia ei yhtään. Lapuan lyseosta mentiin muuten taajasti yliopiston tehtäviin ja Vaasasta pää edellä yhteiskunnan huipulle.

Maalaisoppikoulun ikävä piirre on liika asiantuntemus. Eräälle nuorelle sanottiin tunnilla, että hän oli suvussa ensimmäinen saksan vahvat verbit oppinut. Meillä oli luokalla nuoria, joiden isoisät olivat olleet perustamassa koulua 1920-luvulla, kun taas se luokkalaisemme, joka istui sitten vuosikymmeniä koulumme rehtorina, tiesi kuka hänen esivanhemmistaan oli perustanut kuntaan kansakoulun 1800-luvulla. Yksi minun opettajistani oli ensimmäistä koulusta kirjoittanut ylioppilasluokkaa. Vasta yliopistolla kuulin, että on olemassa hienoja kouluja ja vähemmän hienoja. Pääsin peilamaan koulujen ja kouluympäristön eroja, koska perheeni muutti pääkaupunkiin armeijassa ollessani.

Mutta hyvin nuorista opettajistamme matematiikan lehtori taisi olla poikkeuksellinen kyky, koska aivan mahdoton määrä luokkalaisistani päätyi selvitettyään ylioppilaskirjoitukset erinomaisin tuloksin matematiikan opettajiksi tai sitten diplomi-insinööreiksi. Kun pää oli auki, alkoi tulla myös tekniikan tohtoreita, myös omaan sukuuni. Yksi 1956 aloittaneista nuorista maistereista veti itse maton altaan sanomalla tunnilla, että älkää käyttäkö tuota murretta, kun se on niin rumaakin. Repliikkiä on lupa sanoa epäviisaaksi koulussa, jossa alempien luokkien oppilaat eivät edes tieneet puhuvansa murretta. Kolme on Pohjanmaalla kuten Savossakin ”kolome”. Ja pohjalaiset ovat oikeasti vähän leuhkaa lajia.

Kouluni oli kärsinyt ns. uusimuotoisuudesta. Sinne mentiin kansakoulun 6. luokalta, ja niinpä kielet olivat kompastuskivi. Ruotsin opettaja, joka pysyi paikkakunnalla vuodesta 1927, mitä nyt pyydysti kesät raakkuja Lutolla ja sotien jälkeen kaivoi kultaa Vaskojoella Lapissa, oli opettajana monumentaalinen kyky, mutta saksan opettaja oli heikko. Abit kirjoittivat vuodesta toiseen käsittämättömät määrät improbatuureita saksasta, jopa puolet luokasta. Koska lehtori oli eristäytyvä höppänä, ei häneen tehonnut puhekaan. Tämä kaikki oli juuri muuttunut, kun aloitin oppikoulun 1955. Koulutovereistani tuli myös kielten maistereita. Kun pää oli auki, alkoi tulla myös tekniikan tohtoreita, myös omaan sukuuni.

Tietoni koulutovereiden aikuisvaiheista jäivät hajanaisiksi, koska pidin turhaa kiirettä. Kun sain loppututkinnon paperit, publiikissa oli mukana vaimon lisäksi lapsi, joka muuten hänkin päätyi yliopistoalalle, ja vaikka olin käynyt armeijan ja ollut kokopäivätyössä, ansainnut opiskelurahat ja lisäksi aloittanut laajan kirjoittelun, olin vasta 22-vuotias. Seuraava lapsi, tytär, syntyi runsaan vuoden päästä. Jopa kotikunnassani kävin hyvin harvoin.

Koulukiusaajia oli, yksi pahasti luonnevikainen. He kaikki menestyivät myöhemmin elämässä ja siitä yhdestä pirulaisesta tuli opettaja. Hänellä oli jotain outoa alakerrassa, koska hän keksi erikoisen juttuja tytöille. Opettajat liittouivat katkaisemaan muutamien epämiellyttävinä pitamiensä oppilaiden koulutien. Rehtori lietsoi kampanjoita tupakanpoltoa vastaan. Meidänkin luokallamme taksa oli kuukauden erottaminen koulusta ja kahden numeron käytöksenalennus. Itse en jäänyt koulussa kiinni, mutta kotosalla.

Vielä lukiossa pääsääntö oli ”cool”, teeskennelty välinpitämättömyys. Itse villiinnyin ihastelemaan kahta kaveria. Toinen oli kova painonnostaja ja muutenkin roteva, ja toinen soitti pianoa erittäin hyvin. Kun kuulin hänen sijoittuneen kaupunkikouluun maikaksi, käsitin pienen paikkakunnan kirot. Hänkin oli käyttänyt koko musikaalisuutensa muutamien repäisevien kappaleiden – Merikannon muunnelmien – opettelemiseen, mutta jättänyt perustyön tekemättä. Kun Kim Borg lauloi koulussa ja Liisa Pohjola säesti, hän ei tullut edes kuuntelemaan. Tuossa muuten oli erikoisuus. Joko koulu tai pontevat äidit järjestivät musiikki- ja lausuntaesityksiä ja kirjallisuusmatineoita. Tapasin Pentti Saarikosken ja Mauri Sariolan; juttelin pidempään Väinö Linnan kanssa. Saarikosken suku oli Kauhavalta. Kuulin jonkun murahtavan, että isäkin oli vähän omituinen...

Luonteeni ei olisi kestänyt valiokoulua. Ne ovat kovia paikkoja, joissa moni rusementuu. Väitöskirjaani varten selvitin Suomen kaikkien virkatuomareiden koulutaustat sadan vuoden ajalta ja kävin läpi paljon matrikkeleita. Esimerkiksi Helsingin Norssista tuli lakimieskuntaan professoreita ja oikeusneuvoksia enemmän hulttiolakimiehiä, jotka elivät vaivaksi itselleen ja yhteiskunnalle. Yhdysvalloissa ja Englannissa yliopistotehtävissä opin kauhistumaan maailman parhaita opinahjoja. Niissä annettu opetus ei välttämättä poikennut esimerkiksi Turun yliopiston tarjoamasta. Lisäksi esimerkiksi Stanfordissa ja Cornellissa sekä opiskelijat että opettajat olivat valmiit viiltämään toiselta kurkun poikki, jos siitä sai suorituspisteitä tai rahaa. Usein sai. Ja Cambridgessa leijui se outo ajatus, että enemmän kuin kyky ja alttius painaa sukunimi.

Teksti on julkaistu 14.9.2021

Tekstin julkaisutiedot: Kemppinen, Jukka 2021. Elämäni koulut. Kasvatuksen historian ENSYklopedia. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. URL http://www.kasvhistseura.fi/sites/kasvhistseura.fi/files/E1%C3%A4m%C3%A4ni%20koulut%2C%20Jukka%20Kemppinen_1.pdf